

Nasza wiedza o wilkach: od mitów do rzetelnej nauki. Recenzja książki „Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii”

„Tak czy owak Akbarze i Taszczajnarowi nawet w głowie nie powstało rzucić się w pościg; choć zdawać się mogło, że zdobycz sama pcha się [...], oboje nie ruszali się z miejsca. Działo się tak nie bez powodu - byli syci tego dnia [...]”¹. W przytoczonym fragmencie powieści Czingiza Ajtmatowa „Golgota” (1986) mowa nie o ludziach, a wilkach. Co więcej, w utworze tego pisarza wilki zdecydowanie górują nad ludźmi, a nawet stanowią dla nich wzorzec postawy moralnej. Ajtmatow był absolwentem technikum weterynaryjnego, a następnie - instytutu rolniczego, więc może dlatego jego utwór należy do jednych z tych nielicznych, które pokazują wilki w pozytywnym świetle. Znacznie częściej było odwrotnie - wilk uosabiał zło i krwiożerczość, co wpływało na ludzką świadomość.

WILKI I LUDZIE

Małe kompendium wilkologii

Wilk w potocznej świadomości wciąż jeszcze - niestety - cieszy się ponurą sławą, a obiegowa wiedza o nim (zwłaszcza kulturowa) często promuje fałsz etologiczny oraz krzywdzące uprzedzenia i wyobrażenia na jego temat. Dlatego dobrze się stało, że w ostatnich latach na naszym rynku wydawniczym pojawiły się książki poświęcone wilkom. Są wśród nich zarówno publikacje naukowe, *Nasza wiedza o wilkach: od mitów do rzetelnej nauki. Recenzja książki „Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii”*

jak i popularnonaukowe. Warto tutaj wymienić następujące pozycje zagraniczne przetłumaczone na język polski: Shaun Ellis, Penny Junor „Żyjący z wilkami” (tłum. Dorota Kozińska, Warszawa 2011); Mark Rowlands „Filozof i wilk. Czego może nas nauczyć dzikość o miłości, śmierci i szczęściu” (tłum. Dominika Cieśla-Szymańska, Warszawa 2011) oraz rodzime, np. Adam Wajrak „Wilki” (Warszawa 2015). Odnotujemy na marginesie, że powinna doczekać się przekładu na język polski wartościowa książka o ochronie wilków wybitnego ukraińskiego zoologa i ekologa Władimira Borejki „W zaszczytu wołków” („W obronie wilków” Kijów 2011)². To m.in. z jego inicjatywy już kilka lat temu opublikowano numer monograficzny ekologicznego czasopisma „Gumanitarny ekologiczeskij żurnal”, który poświęcono głównie wilkom³. Wymienione książki – każda czyni to na swój sposób – walczą ze stereotypami i mitami, obalają pokutujące zabobony, jakie powstały wokół tego gatunku zwierzęcia, a – co najważniejsze – ich autorom leży na sercu dobro i ochrona *Canis lupus*. Wszystkie one są godne polecenia, ale w mojej ocenie warta przypomnienia jest wyjątkowa praca „Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii” pod redakcją naukową Dobrosławy Wężowicz-Ziółkowskiej i Emilii Wieczorkowskiej.

Książka „Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii” zasługuje na szczególną uwagę z kilku istotnych powodów. Przede wszystkim jest to pierwsza w Polsce praca naukowa, która monograficznie traktuje temat wilka i stosunku doń człowieka łącząc podejście biologiczne z humanistycznym. Interdyscyplinarne podejście spod znaku konsiliencyjnej „trzeciej kultury” zainicjowała Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska. Po drugie monografia „Wilki i ludzie” to jedno z nielicznych opracowań, które prezentuje udaną współpracę polskich i zagranicznych badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Artykuły wyszły spod pióra kulturoznawców, filologów i etnologów, psychologów, literaturoznawców i folklorystów, biologów i techników weterynarii, zoologów i ekologów, paleontologów, co zaowocowało wielowymiarowym spojrzeniem na wilki i obiektywnym ujęciem złożonych relacji człowiek – wilk, dając wyjątkowo wartościowe i wszechstronne kompendium wiedzy o wilkach. Badacze opierają się nie tylko na rzetelnych i empirycznych ustaleniach z zakresu etologii, dostarczają prawdziwych informacji biologicznych, ale poszukują źródeł fałszywych wyobrażeń na temat wilków m.in. w folklorze i dawnych wierzeniach, by pokazać, na czym w istocie polegają owe uprzedzenia i stereotypy, które podtrzymuje nadal kultura popularna. Ze zderzenia potencjału naukowego reprezentowanego przez przedstawicieli nauk przyrodniczych i humanistycznych wyłania się prawdziwy obraz wilka na miarę wiedzy XXI wieku, którego konotacje kulturowe nie przesłaniają jego naturalnego oblicza, a jedynie wyjaśniają czytelnikowi, że wizerunek tego zwierzęcia został zniekształcony. Książka uświadamia, że należy zdystansować się do mitów i stereotypów, utrwalanych przez kulturę popularną i oddzielić świat fikcji od rzeczywistości, aby móc wilka ocenić sprawiedliwie. Warto podkreślić, że dzięki tego rodzaju publikacji można zauważyć, iż dzieła plastyczne, literackie i filmowe nie mają z prawdziwym obrazem tych zwierząt nic wspólnego. Być może dzieła te są nie tyle projekcjami ludzkiej niewiedzy, ile efektem wizji artystycznej, ale utrwalają fałsz etologiczny (np. wilk jest okrutny), zakorzeniony w ludowej świadomości. A zatem monografia posiada walor poznawczy, pragmatyczny i edukacyjny.

Praca składa się z szesnastu szkiców i studiów. Jej tytuł wyraźnie nawiązuje do innej książki pt. „Zwierzęta i ludzie” pod redakcją Jacka Kurka i Krzysztofa Maliszewskiego (Chorzów 2011), w której niestety nie ma artykułów o wilku. Pracę „Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii” poprzedza pomysłowo skomponowany wstęp pt. „Wilki i ludzie. Wprowadzenie (na trzy głosy)” Dobrosławy Wężowicz-Ziółkowskiej, Emilii Wieczorkowskiej i Kaliny Jaglarz. Wszystkie teksty zostały zgrupowane w czterech proporcjonalnie ułożonych rozdziałach określających perspektywę, z jakiej jest prowadzony dyskurs o wilkach. W pierwszym rozdziale znajdują się teksty, w których autorzy odpowiadają na pytanie jaki wilk jest, w drugim – jak go widzą, w trzecim – jak go piszą, a w czwartym – jak go tropią. Glossa to natomiast bardzo skromne, ale wartościowe dopełnienie całości („Lżenie lykosa” Zbigniewa Kadłubka). Książkę zaopatrzone w streszczenia poszczególnych artykułów (w języku polskim i angielskim), noty o ich autorach oraz w potrzebny indeks nazwisk,

który ułatwia lekturę i konkretne poszukiwania.

Pierwszy rozdział składa się z trzech artykułów: „Wolves – evolution, distribution and more...” Erica Muldera, Johna Jagta i Eleny Jagt-Yazykovej, „Zachowania społeczne wilków (*Canis lupus L i n n a e u s*, 1758) w warunkach hodowlanych” Iwony Sydoń i Andrzeja Bereszyńskiego oraz „Przyczynę do poznania aktualnego trendu rekolonizacji Polski zachodniej przez wilka *Canis lupus L i n n a e u s*, 1758 i jego ochrona” Joanny Borowskiej i Andrzeja Bereszyńskiego. Autorzy pytają tutaj o historię gatunku z perspektywy paleontologii, piszą o ewolucji i rozprzestrzenianiu się geograficznym wilka, charakteryzują wilka z punktu widzenia etologii, opisują złożony behavior i komunikację wewnątrzgatunkową. Drugi rozdział „Jak go widzą?” tworzą autorzy Elżbieta Kwade „Malarz wilków. Alfred Wierusz-Kowalski (próba diagnozy memetycznej)”; Emilia Wiczorkowska „*Canis lupus* w sidłach popkultury” oraz Jolanta Nowak „Gdzie jest wilk? Krótki przegląd wizerunków wilka w rodzimej tradycji ludowej”. Trzeci rozdział to pięć artykułów: „Wilki jako bohater ludowej bajki zwierzęcej” Roksany Sitniewskiej; „Postać żelaznego wilka w folklorze i literaturze polskiej” Violetty Wróblewskiej; „Wilki Mickiewicza” Beaty Mytych-Forajter; „Od *Warszawskiego psa* do stawania-się-wilkiem. Juliana Tuwima drogi do posthumanizmu (na przykładzie *Kwiatów polskich*)” Anny Filipowicz oraz „Przemiany wilkołaka w folklorze polskim” Elwiry Wilczyńskiej. Ostatni rozdział tworzą cztery szkice: „Człowiek-wilk, czyli (niknący) pośrednik” Mikołaja Marcelli, „Tańczący z wilkami, biegnąca z wilkami. Próba Ricoeurowskiej analizy symbolu wilka” Michała Nikodema, „Lupus in fabula” Kaliny Jaglarz oraz „Dlaczego ludzie boją się wilków?” Ryszarda Kulika. Nie omawiam szczegółowo poszczególnych artykułów, ponieważ mimo wyczerpanego już dawno nakładu książki, są one w wolnym dostępie cyfrowym⁴.

Nie trudno zauważyć, że już same tytuły artykułów pokazują, jak szerokie spektrum podejmowanych zagadnień dotyczących wilka znajduje odzwierciedlenie w zawartości książki. Jednak temat ten nie został wyczerpany, a rekomendowanemu „Małemu kompendium wilkologii” daleko do „Wielkiego kompendium wilkologii”, co z żalem odnotowuje Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska (zob. przypis nr 5, s. 17). Mimo to autorom monografii w dużej mierze udało się „rozwikłać złożoną, ekologiczno-kulturową relację między *Homo sapiens* s. a światem zwierzęcym” (s. 14). Tom „Wilki i ludzie” sytuuje się na wysokim poziomie merytorycznym studiów interdyscyplinarnych i, co istotne, stanowi wartościowe prolegomena do dalszych rozważań o wilkach, zarówno tych realnych, jak i fikcyjnych. Głębszy namysł nad książką ujawnia, że autorzy nie tylko kierowali się aktualnymi tendencjami badawczymi, jak *animal studies* i posthumanistyka, modną „dzikością” czy wreszcie zwrotem biologicznym w humanistycę. Powstaniu tomu przyświecała szlachetna intencja biofilna oraz naukowa potrzeba zrozumienia niechęci do tego pięknego, inteligentnego stworzenia, czemu we „Wprowadzeniu” daje otwarcie wyraz Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska, która uzasadniając powstanie książki akurat o wilkach mówi w wywiadzie dla „Polityki”: „Wilki pozostały sobą, a dla nas symbolem. [...] Ciemnej, instynktowej strony naszej natury. Wilk jest jak duch lasu, który przemyka między drzewami. Jest ciemną plamą, która odróżnia się od śniegu i musimy to traktować dosłownie i metaforycznie. Wilk jest tym co nieokiełznane, niezależnie od nas. Podporządkowaliśmy sobie nieomal całą przyrodę, ale wilk się nam wymyka. To budzi lęk i fascynuje. [...] Być może dla polskiej kultury wilk jest obrazem Cienia, tego czego się obawiamy i co może dokonać na nas inwazji”⁵. To diagnoza kulturowa warta namysłu, kiedy zastanawiamy się, dlaczego, chociaż od 1998 roku w naszym kraju wilk jest objęty ścisłą ochroną (s. 15), jak pokazuje rzeczywistość, kłusownicy nadal polują na wilka, o czym pisało już niejednokrotnie „Dziki Życie”⁶. Być może ekolodzy powinni przykładać zatem większą wagę do wpływu kultury na nasz stosunek do natury?

Justyna Tymieniecka-Suchanek

„Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii”, red. Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska i Emilia Wiczorkowska, przy współpracy Kaliny Jaglarz.
Nasza wiedza o wilkach. Od mitów do rzetelnej nauki. Recenzja książki „Wilki i ludzie. Małe kompendium wilkologii”

Wydawnictwo grupakulturalna.pl, Katowice 2014, ss. 362.

Przypisy:

1. Cz. Ajtmatow: *Golgota*. Tłum. A. Wołodźko. Warszawa 1991, s. 21.
2. В. Борейко: *В защиту волков*. Киев 2011.
3. Zob. „Гуманитарный экологический журнал” 2008/3.
4. grupakulturalna.pl/pliki/wilki_i_ludzie-CC.pdf [dostęp: 26.11.2017]
5. orient.info/dobroslawawezowiczziolkowska/?s=wilk+pozostal+soba [data dostępu: 26.11.2017]
6. Np. J. Kępińska: *Wilki i ludzie*. „Dziki Życie” 1999/11.